

Инновацион кредит маҳсулотлари ва уларнинг қиёсий тавсифи таҳлили

Б.Б. Абдурахмонов

Тошкент молия институти мустақил тадқиқотчиси,
Тошкент, Ўзбекистон

Analysis of innovative credit products and their comparative description

B.B. Abdurakhmonov

Independent researcher of the Tashkent Institute of Finance
Tashkent, Uzbekistan

JEL Classification: M4, M42

Аннотация. Кенг маънода талқин қилинадиган инновациялар ҳар қандай йўналиш ва фаолият соҳаларида мавжуд. Молиявий инновациялар гуруҳида инновацион фаолият субъектлари асосида тижорат банкларининг инновацияларини ажратиш кўрсатиши мумкин. Банк инновациялари - бу инновацион фаолиятнинг якуний натижаси, банклар томонидан молия бозорларида ёки ўз фаолиятида янги ёки такомиллаштирилган банк маҳсулоти, хизмати, жараёни, ташкилий шакли ёки технологияси кўринишида тижорат банкининг ресурс салоҳиятини самарали шакллантириши ва жорий этишида амалга ошириладиган молиявий инновацияларнинг ўзига хос тури саналади. Инновацион кредит маҳсулотлари замонавий банк хизматларининг жадаллик билан ривожланиб бораётган тури ҳисобланади. Мақолада инновацион кредит маҳсулотларининг ривожланиш эволюцияси, мамлакатимиз тижорат банклари томонидан кичик бизнес субъектларини кредитлашнинг жорий ҳолати, чет эл кредит линиялари орқали кредитлаш амалиёти ҳамда кичик бизнес субъектларини инновацион кредитлаш маҳсулотлари таҳлил қилинган.

Abstract. Broadly interpreted

innovation exists in any direction and field of activity. In the group of financial innovations, it is possible to distinguish the innovations of commercial banks based on the subjects of innovative activity. Bank innovations are the final result of innovative activities, a specific type of financial innovations implemented by banks in financial markets or in the form of new or improved banking products, services, processes, organizational form or technology in the effective formation and implementation of the commercial bank's resource potential. Innovative credit products are a rapidly developing type of modern banking service. The article analyzes the development and evolution of innovative credit products, the current state of lending to small business entities by commercial banks in our country, the practice of lending through foreign credit lines, and innovative lending products to small business entities.

Keywords: innovation, banking innovations, banking products, classification of innovative products, small business, credit lines

Калим сўзлар: инновация, банк инновациялари, банк маҳсулотлари, инновацион маҳсулотлар таснифи, кичик бизнес, кредит линиялари

Кириш. Жаҳон амалиётида кичик бизнес субъектларини инновациялар асосида кредитлашни такомиллаштириш

ва уларни қўллаб қувватлашга йўналтирилган илмий ишларга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Лекин кичик бизнес субъектларини кредитлашда банк мол-мулкнинг гаров қиймати корпоратив қимматли қоғозлар учун бозор қийматини аниқлаш, давлат қимматли қоғозлари учун қабул қилинадиган қийматни аниқлаш, харид қилинган мол-мулкни гаров эвазига таъминлаш ва кичик бизнес субъектларини кредитлашда лойиҳалар экологик ва ижтимоий таъсир тоифаларига ажратиш билан боғлиқ муҳим масалалар ҳозиргача ўзининг ижобий ечимини топмаган.

Ўзбекистонда сўнгги йилларда банк хизматлари оммабоплигининг долзарб муаммолари юзасидан мавзуга оид изланишлар олиб бориш, халқаро тажрибани ўрганиш ва уни республика банк хизматлари бозорида қўллаш юзасидан таклифлар ишлаб чиқиш, банклар ва уларнинг мижозлари учун ахборот-таҳлилий ва консалтинг хизматларини ташкил этиш, масофавий банк хизматлари кўрсатишни ривожлантириш бўйича замонавий ва илғор банк хизматлари турларини амалиётда жорий этиш ташаббусларини илгари суриш, янги ахборот технологияларини жорий этишга қаратилган ислоҳотлар изчиллик билан амалга оширилмоқда.

Жаҳон амалиётида кичик бизнес субъектларини инновациялар асосида кредитлашни такомиллаштириш ва уларни қўллаб қувватлашга йўналтирилган илмий ишларга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Лекин кичик бизнес субъектларини кредитлашда банк мол-мулкнинг гаров қиймати корпоратив қимматли қоғозлар учун бозор қийматини аниқлаш, давлат қимматли қоғозлари учун қабул қилинадиган қийматни

аниқлаш, харид қилинган мол-мулкни гаров эвазига таъминлаш ва кичик бизнес субъектларини кредитлашда лойиҳалар экологик ва ижтимоий таъсир тоифаларига ажратиш билан боғлиқ муҳим масалалар ҳозиргача ўзининг ижобий ечимини топмаган.

Ўзбекистонда сўнгги йилларда банк хизматлари оммабоплигининг долзарб муаммолари юзасидан мавзуга оид изланишлар олиб бориш, халқаро тажрибани ўрганиш ва уни республика банк хизматлари бозорида қўллаш юзасидан таклифлар ишлаб чиқиш, банклар ва уларнинг мижозлари учун ахборот-таҳлилий ва консалтинг хизматларини ташкил этиш, масофавий банк хизматлари кўрсатишни ривожлантириш бўйича замонавий ва илғор банк хизматлари турларини амалиётда жорий этиш ташаббусларини илгари суриш, янги ахборот технологияларини жорий этишга қаратилган ислоҳотлар изчиллик билан амалга оширилмоқда.

Инновация инглизча innovation-янгилик киритиш, янгилик, новаторлик сўзининг таржимаси "новацияга инвестиция" маъносини билдиради.

«Новация (лотинча novation-ўзгариш, янгилаш) илгари бўлмаган янгиликни киритишни англатади. Фуқаролик ҳуқуқига асосан новация томонларнинг ўрнатган мажбуриятларини бошқаси билан алмаштиришни билдиради. Бундай алмаштириш натижасини янгилик киритишдир. Молиявий сферада амал қилувчи новация молиявий новация ҳисобланади. Молиявий новациянинг бир қисми банк томонидан банк маҳсулоти ва операциялари шаклида ташкил қилинади. Бу банк новациясидир» [1].

Банк маҳсулоти деганда банк хизматининг моддий расмийлаштирилган

қисми тушунилади (карточка, жамғарма китобчаси, йўл чеки, электрон ҳамён ва х.к.). Банк маҳсулоти буюм шаклига эга бўлиб, у молиявий бозорда сотишга мўлжалланади.

«Банкнинг янги маҳсулоти бирлик (ягона) шаклда ёки кўпликда бўлиши мумкин. Бирликдаги маҳсулот - бу индивидуал маҳсулот, у бошқа банк

маҳсулотларидан ажратиб турадиган ўзига хос хусусиятларига эга. Масалан, маълум массадаги аниқ қимматбаҳо металдан ясалган аниқ танга, аниқ кўчмас мулк, аниқ эмитет банкнинг облигацияси ва бошқалари. Бирликдаги банк маҳсулоти ўзининг аниқ белгиланган харидорларига эга. Шунинг учун у аниқ харидорга ҳисобланиб чиқарилади» [2].

1-жадвал

Банк маҳсулотлари соҳасидаги инновациялар эволюцияси¹

Маҳсулот тоифаси	Мисол	Янгилик жорий қилинган йил
Мижоз кредити	Банк кредит карталари	1958 йил
Муддатли депозитлар	Евродоллар депозитлари	1960-
Муддатли депозитлар	Айирбошланадиган депозит сертификатлари	1969 йил
Жорий ҳисоблар	Ҳисобланган фоизлар билан жорий ҳисоб	1972/1980
Кредит карталар	"Смарт" (чип) карта	1974 йил
Халқаро кредитлаш	Синдикатлаштирилган кредитлар	1970-йилларнинг ўрталари
Жамғарма ҳисоблари	Шахсий пенсия ҳисоблари (ИРА)	1975 йил
Халқаро банк иши	Халқаро банк операциялари федерал корпорацияси	1978 йил
Ипотека	сузувчи ставка	1980-
Тижорат кредити	Юқори леверажли харидлар (ЛБО)	1980-йилларнинг бошлари
Халқаро банк иши	Халқаро банк воситалари (ИБФ)	1981 йил
Ҳисоблар / жамғармалар	Пул бозори депозит ҳисобварақлари (ММДА)	1982 йил
Мижоз кредити	Қарз олувчининг уй-жойининг тўланган қисми билан таъминланган	1980-йилларнинг ўрталари
Рискларни бошқариш	ОТС ҳосилалари	1980-йилларнинг ўрталари
Истеъмолчи активларини бошқариш	Ўзаро фондлар	1990-йилларнинг охири

¹ Муаллиф ишланмаси.

«Кўпликдаги банк маҳсулоти индивидуалликдан кескин фарқ қилмайдиган маҳсулот. У ўзига хос хусусиятларига эга эмас. Кўпликдаги банк маҳсулоти маҳсулот ёки молиявий актив тури бўйича фарқланади, масалан банк депозити, ички заёмнинг барча турлари бўйича давлат облигациялари ва бошқалар. Кўпликдаги молиявий маҳсулот истеъмолчиларнинг ва инвесторларнинг кенг қамрови учун чиқарилади. Банк янги маҳсулотининг кейинги хусусияти уларнинг лимитланган ёки лимитланмаган шаклда бўлишидир»².

Лимитланган банк маҳсулоти - ҳажми ёки миқдори қатъий чегараланмаган маҳсулот. Бу ҳажм маҳсулот ишлаб чиқараётган вақтда ўрнатилади. Ҳажмининг кўлами банк устав капитали миқдори, истеъмолчилар талаби ва бошқа шу каби омиллар орқали аниқланади. Лимитланган банк маҳсулотига акция, облигация, кредит шартнома турлари ва бошқалар киради. Бу маҳсулот аниқ харидорни ҳисобга олган ҳолда чиқарилади.

Лимитланмаган банк маҳсулоти ҳажми чегараланмаган маҳсулот ҳисобланади. Лимитланмаган банк маҳсулотларига ҳисоб-китоб ва кредит пластик карточкалар, турли банк хизматлари ва бошқалар.

Янги банк маҳсулоти мулк ва мулк ҳуқуқи шаклда ҳам бўлиши мумкин.

Шундай қилиб, банк инновацияси таркибига банкларда пайдо бўлган янги банк маҳсулотлари киради.

Ҳозирги пайтда Ўзбекистон банк тизимида ҳам банк хизматларининг янги турини жорий қилиш, яъни ахборот технологиялари асосида банк операцияларини ўтказиш, мижозларга пластик карточкалардан фойдаланиш

имкониятларини кенгайтириш, банк ва мижозларни турли дастурий таъминотлар билан таъминлаш, мижозларга уйда хизмат кўрсатиш тизими ривожлантиришга катта эътибор берилмоқда.

Шахсий компьютерни банк компьютер тизимига боғлаш Қуйидаги операцияларни бажариш учун имконият яратади: жорий кун ҳисоби бўйича балансни олиш, қоида ва йўриқномалар билан танишиш; тегишли давр мобайнида ҳисобдаги пул маблағларининг ҳаракати тўғрисида ҳисобот олиш; товар ва хизматлар учун ҳисоб-китобларни амалга ошириш; қимматли қоғозлар билан боғлиқ ва бошқа операцияларни амалга ошириш.

Юқорида қайд этганимиздек, тижорат банклари «Банк - мижоз» тизимидан самарали фойдаланмоқда. Чунки ушбу дастур банк учун ҳам, мижоз учун ҳам бирдай қулай ҳисобланади.

Мижозлар - тизимдан фойдаланувчилар банкдан дискет ва паролни оладилар ҳамда шундан сўнг тўлов топшириқномасини тўлдиришлари ва электрон имзо чекилгандан сўнг модем бўйича банкка юборишлари мумкин. Банкда ҳужжатлар қабул қилинади, текширилади ва камчиликлар топилмаса, мижознинг ҳисобидан пул маблағлари автоматик равишда кўчирилади.

«Банк - мижоз» тизими тўлов ҳужжатларини банкка ўзатиш, мижознинг ҳисобидан кўчирмалар олиш, мижозларнинг ҳисобига пул маблағларини келиб тушиши бўйича тўлов ҳужжатларини нусхасини олиш, банк билан электрон матнли хабарлар орқали ахборот алмашилиш, ахборот тарикасидаги маълумотларни олишимконини беради ва узатилаётган

маълумотларнинг махфийлиги, сақланишини ва ҳаққонийлигини таъминлайди.

Мижозларга уйларида хизмат кўрсатиш тизими чакана банк хизматларининг асосий шаклига айланиб бормоқда. Банк бўлимлари томонидан миждозларга кўрсатиладиган хизматлар, кредит ва тўлов карточкалари, банкоматлардан фойдаланишга асосланган хизматларни миждозларга уйларида кўрсатиладиган банк хизматларининг ягона тизимини шакллантиради.

Республикамик банк тизимида мавжуд бўлган замонавий янги технологияларга асосланган банк дастурлари банк ва миждознинг автоматлаштирилган ўзаро алоқаси учун белгилаган бўлиб, пул маблағларининг оператив бошқаришнинг ўсишига ва қуйидагиларга имкониятлар яратади:

-миждознинг ҳар куни банкка қат намаслиги ҳисобига ўз вақтини ва маблағини тежашга;

-манзилнинг узок яқинлигига қарамасдан миждознинг банкни ўзи ихтиёрий равишда танлашига;

-банк миждозлари бўлган фуқароларга уларнинг уйида, юридик ташкилотларга эса уларнинг идораларида автоматлаштирилган иш жойини ташкил қилган ҳолда банк хизматини кўрсатишга;

-операцион ва ахборотлар соҳасида миждозга кўрсатиладиган хизмат доирасини кенгайтиришга;

-банк бухгалтерларининг меҳнат унумдорлигини оширишга;

-амаллар (операциялар)нинг юқори тезликда ва сифатли рўйхат қилинишини таъминлашга.

-банк миждоз дастурий мажмуасининг ишлаши банк билан миждоз ўртасида коммуникацион алоқа тармоғи

орқали файлда маълумотлар алмашинувида асосланган.

Банкнинг миждозларга банк янги хизматларини кўрсатиш борасидаги дастурлари асосий вазифалари қуйидагилар ҳисобланади:

- Электрон пул ҳисоб-китобхўжжатларини тайёрлаш;

- Сўровномалар ва хабарномаларни шакллантириш;

- Электрон имзо ва маълумотларни рақамлаш;

- Банк билан модем алоқаси;

- Маълумотларни қабул қилиш ва узатиш;

- Қабул қилинган маълумотларни қайта ишлаш;

- Керакли маълумот ва ҳисобот шакллари босмадан чиқариш;

- Маълумотларни архивлаш.

Банк томонидан яратилган дастурлар ва бошқа янги таъминотлар банкнинг шахсий мулки ҳисобланади. Банк миждозлари ушбу дастурнинг асосий фойдаланувчилари ҳисобланиб, улар муносабатлари тартибга солиниши учун шартнома тузилади. Алоқа каналлари орқали миждоз билан банк ўртасидаги ахборот алмашинуви шартномада келишилган вақтда амалга оширилади. Янги амалиёт куни бошланишдан олдин миждоз ўтган кун бўйича ўз депозит ҳисобварағидаги ҳаракатлар (оборотлар) ва қолдиқларни банк билан таққослаб (текшириб) олиши шарт. Агар ҳаракатлар ва қолдиқлар мос келса, миждозга янги амалиёт кунини бошлаш ва ҳужжатларни киритиш учун рухсат берилади. Акс ҳолда улар ўртасидаги фарқ сабаблари аниқланади ва миждоз ахбороти банк ахбороти билан мувофиқлаштирилади. Шахсий ҳисобварағлардаги ҳаракатлар ва қолдиқларнинг таққослаш натижаларидан қатъий назар банк билан миждоз ўртасидаги ахборот суровномалари ва

хабарлар алмашилиши амалга оширилади.

Охирги йилларда Марказий банк фаолияти бир томондан, ташқи ва ички талабнинг сезиларли ошиши, ишлаб чиқариш фаоллигининг жадаллашиши иккинчи томондан, эса глобал таъминот занжиридаги узилишларнинг сақланиб

қолиши ҳамда иқлим ўзгариши билан боғлиқ хатарлар кучайиши таъсирида инфляциян жараёнларнинг тезлашиши, пандемия даврида кредитлар бўйича берилган имтиёзли муддатларнинг тугаши натижасида банк тизимида кредит хатарларининг ортиши шароитларида олиб борилди.

2-жадвал

Мамлакат ялпи ички маҳсулотига кичик бизнеснинг тутган ўрни³

Худудлар	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Ўзбекистон Республикаси	60,8	61,9	60,8	60,9	61,9	64,6	66,8	65,3	62,4	56	55,5	54,9
Қорақалпоғистон Республикаси	60,7	60,1	62,5	62,5	62,7	69,7	63,6	58,5	57	56,3	58,1	56,4
Андижон	69,1	69,8	67,3	68,4	71,3	78,5	83,6	80,2	73,1	69,6	69,9	71,8
Бухоро	64,5	71,2	70,2	72,1	73,6	77,4	79,3	79,9	80,9	74,3	75,6	75,4
Жиззах	79,4	80,1	78,3	76	78,4	83	84,2	85,6	86,2	83,1	83	81,2
Қашқадарё	61	58,6	57,4	60,3	62,2	63,2	66,7	73,6	72,7	70,8	71,5	69
Навоий	40,6	48,3	46,4	46,2	46,1	51	50,4	49,4	42,3	30,7	25,4	27,1
Наманган	72,1	74,6	72,7	74,9	75,4	78,7	79,8	80,8	80,5	75,9	74,6	73,5
Самарқанд	80,5	80,7	76,8	76,8	78	80,2	81,2	82,6	80,8	75,2	74,2	73,4
Сурхондарё	74	75,4	75,1	73,6	74,4	77,4	79,1	79,5	81,2	78,8	77,1	77,3
Сирдарё	74,2	73,8	72	73	73,9	75,1	75,9	77,9	77,8	69,8	70,5	69,2
Тошкент	64	64,5	65,6	62,3	64,3	66,5	67,9	65	58,9	51,3	49,2	46,8
Фарғона	64,9	65,5	65,5	63,9	63,6	69,7	73,9	71,7	71,3	69,3	70,5	69,9
Хоразм	77,5	76,2	74,8	73,6	75	77,1	79,4	79,1	79,1	76,4	76,1	73,9
Тошкент ш.	64	60,7	58,9	63,5	63,3	66,7	68,1	63	64,8	53,1	51,2	48,1

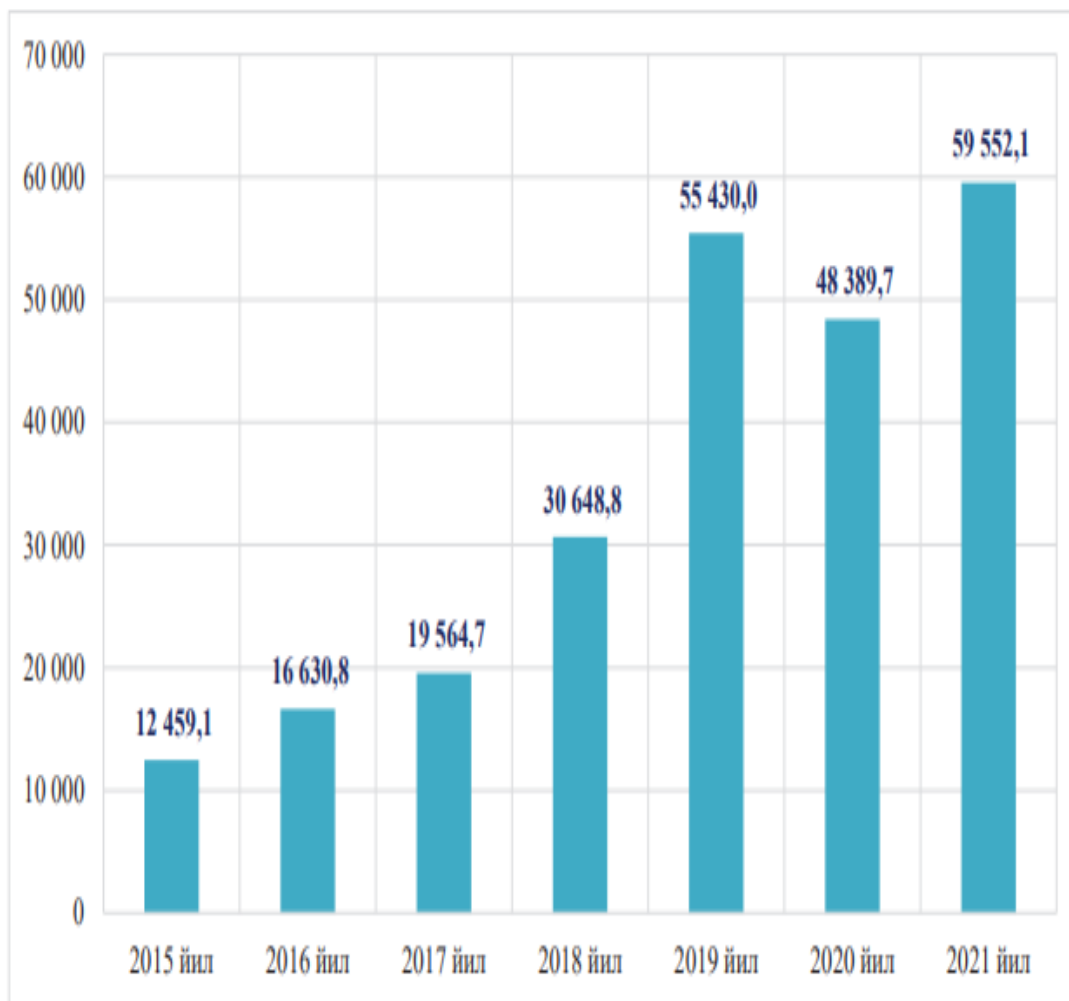
Мамлакат ялпи ички маҳсулотига кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг улуши охирги 10 йилда 55-66 фоиз атрофида ўзгариб турганлигини кўришимиз мумкин. Бунда Жиззах (80 фоиздан ортик), Сурхондарё (77 фоиздан ортик) ва Бухоро (75 фоиз) вилоятлари етакчилик қилмоқда. Навоий вилоятининг улуши эса 40 фоиздан 27,1 фоизга қадар пасайган. Мазкур ҳолатни вилоятдаги йирик ишлаб чиқарувчилар, хусусан, саноат ишлаб чиқарувчиларнинг кўплиги билан изоҳлаш мумкин.

2021 йилда макропруденциал назоратдаги асосий эътибор олдиндан таъсир кўрсатиш чораларини қўллаш орқали банк тизимида молиявий барқарорлик кўрсаткичларини мақбул даражада бўлишини таъминлаш ҳамда иқтисодиётнинг молиявий ресурс ва хизматларга бўлган талаби ва эҳтиёжларини реал иқтисодий ўсиш суръатлари доирасида кондириб боришга қаратилди. Хусусан, кредитлар бўйича юзага келиши мумкин бўлган потенциал молиявий йўқотишларнинг банклар

³ www.stat.uz маълумотлари асосида муаллиф ҳисоб-китоблари

барқарорлигига бўлган салбий таъсирини олдини олиш мақсадида халқаро Базель III стандартларига мувофиқ юқори фоиз ставкаларда ажратилган кредитларга нисбатан 1,5-2 баробар миқдорида капитал буферини шакллантириш белгиланди.

2021 йилда кичик тадбиркорлик субъектларини, шу жумладан, оилавий тадбиркорликни ривожлантириш, хотин-қизлар ва ёшларнинг тадбиркорлик ташаббусларини молиявий қўллаб-қувватлаш мақсадлари учун 436 мингдан ортиқ лойихага жами 59,6 трлн. сўм кредит маблағлари ажратилган.

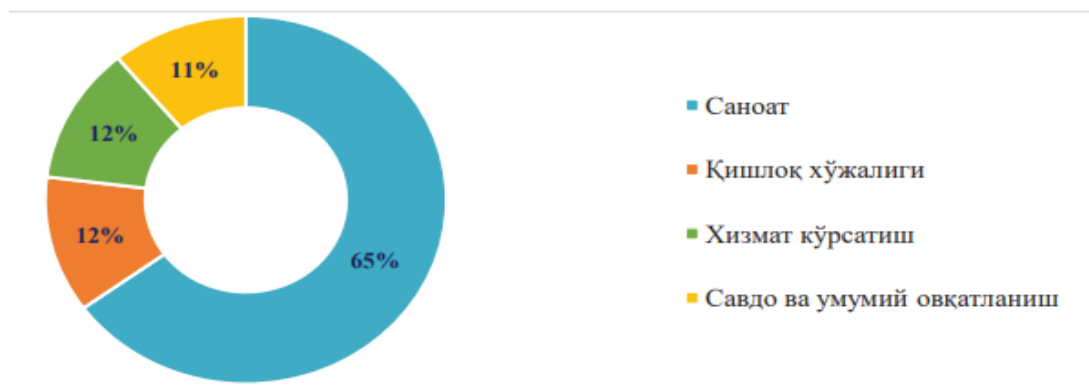

1-расм. Кичик тадбиркорлик субъектларига ажратилган кредитлар⁴ (млрд.сўмда)

2021 йилда хорижий кредит линиялари маблағлари ҳисобидан тадбиркорлик субъектларининг қарийб 13,6 мингта лойихасини молиялаштириш учун 2,2 млрд. АҚШ доллари миқдорида, жумладан, тўғридан-тўғри (давлат

кафолатисиз) жалб қилинган маблағлар ҳисобидан 14 мингтадан ортиқ лойихаларга 1,9 млрд. АҚШ доллари (86 фоиз) миқдорида кредитлар йўналтирилган.

⁴ www.cbu.uz-Ўзбекистон Республикаси Марказий банки маълумотлари асосида ҳисобланди

2-расм. 2021 йилда хорижий кредит линиялари ҳисобидан ажратилган кредитларнинг тармоқлар кесимида тақсимланиши⁵ (фоизда)

Мазкур кредит маблағларининг 1 420 млн. АҚШ доллари (65 фоиз) саноат соҳаси, 258 млн. АҚШ доллари (12 фоиз) қишлоқ хўжалиги соҳаси, 253 млн. АҚШ доллари (12 фоиз) хизмат кўрсатиш соҳаси ҳамда 250 млн. АҚШ доллари (11 фоиз) савдо ва умумий овқатланиш соҳаси субъектларига берилган.

Жаҳон бозорида маҳаллий маҳсулотларнинг рақобатбардошлигини ошириш ва шу орқали мамлакатнинг экспорт ҳамда янги бозорларга кириб бориш имкониятини кенгайтириш мақсадида экспортёр корхоналарни қўллаб-қувватлаш учун банклар томонидан экспортёр корхоналар билан манзилли ишлаш тизими йўлга қўйилди.

Хусусан, 2021 йилда республикадаги экспортёр корхоналарга қарийб 4,1 мингга яқин кредит шартномаси бўйича жами 34,1 трлн. сўмлик кредит маблағлари ажратилди, шундан 15,4 трлн. сўми айланма маблағларни тўлдириш учун йўналтирилди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 11 майдаги ПҚ-5113-сон “Хизматлар соҳасини жадал ривожлантириш чора-тадбирлари

тўғрисида”ги қарорига мувофиқ тижорат банклари томонидан Тикланиш ва тараққиёт жамғармаси маблағлари ҳисобидан ҳудудларда сервис соҳасини ривожлантириш учун 1 863 та лойиҳага жами 1,5 трлн. сўмдан ортиқ имтиёзли кредит маблағлари ажратилди.

Ажратилган кредит маблағларининг асосий қисми транспорт хизматларини ривожлантириш (338 та лойиҳага 274,3 млрд. сўм), аҳолига тиббий хизматлар кўрсатиш (255 та лойиҳага 268,2 млрд. сўм), савдо хизматлари (212 та лойиҳага 164,5 млрд. сўм), яшаш ва овқатланиш (220 та лойиҳага 163,8 млрд. сўм) ҳамда таълим соҳасидаги хизматларга (193 та лойиҳага 147,6 млрд. сўм) йўналтирилган.

Тижорат банклари мижозларга маълум комиссиян тўлов, ҳақ эвазига турли хизматлар кўрсатиш орқали ўз даромадларини ошириш имкониятига эга. Шу боис банк хизматларининг тури ва ҳажмининг ошиши банк фойдасини оширишнинг манбаси ҳисобланади. Банк хизматларининг шундай турларидан бири бу лизинг бўйича хизматлар ҳисобланади. Тижорат банкларининг лизинг операцияларида банклар машина, асбоб,

⁵ www.cbu.uz-Ўзбекистон Республикаси Марказий банки маълумотлари асосида ҳисобланди

ускуна, транспорт ва ишлаб чиқаришга хизмат қилувчи бошқа асосий воситаларни сотиб олишни молиялаштиради ва лизинг шартномаси асосида уларни узоқ муддатга фойдаланишга беради. Бошқача қилиб айтганда, банк корхонага юқоридага асосий воситаларни сотиб олишга кредит бериш ўрнига ўзи ушбу воситаларни сотиб олади ва ўзида мулк ҳуқуқини

сақлаб қолган ҳолда уларни ижарага беради. Бу ҳолда банк кредит фоизини эмас, балки ижара ёки лизинг тўловини олади.

АИТБ Ипак Йўли банки томонидан тадбиркорлик субъектларини қўллаб-қувватлаш ва банк мижозлари учун янада қулайликлар яратиш мақсадида қуйидаги кредит маҳсулотлари ишлаб чиқилган.

3-жадвал

АИТБ Ипак Йўли банки томонидан кичик бизнес субъектларини инновацион кредитлаш маҳсулотлари тўғрисида маълумот⁶

Кредит тури	Миқдори	Муддати	Гаров таъминоти
BUSINESS EXPRESS	300 млн. сўмгача	18 ойгача	турар жой ва нотурар бўлмаган кўчмас мулк, автотранспорт воситалари, учинчи шахсинг кафиллиги, нақд пул маблағлари ва заргарлик буюмлари
ISHONCH	100 млн сўмгача	12 ойгача	суғурта полиси ва товар-маҳсулотлар
Кичик бизнесни ривожлан тириш учун кредит	3 млрд. сўмгача	48 ойгача	турар жой ва нотурар жой бўлмаган кўчмас мулк, учинчи томоннинг кафиллиги, автотранспорт воситалари, харид қилиб олинган – қўлга киритилган мол-мулк, нақд пул маблағлари ва заргарлик буюмлари
Express Auto	3 млрд. сўмгача	48 ойгача	харид қилиб олинган машина, турар жой ва нотурар жой бўлмаган кўчмас мулк, нақд пул маблағлари ва заргарлик буюмлар, учинчи томоннинг кафиллиги, автотранспорт воситалари
Бизнесга кўмак	40 000 АҚШ долларига ча (Марказий банк курси бўйича)	36 ойгача	турар жой ва нотурар жой бўлмаган кўчмас мулк, автотранспорт воситалари, учинчи шахсинг (гаров турининг 30 фоизидан кўп бўлмаган) кафиллиги, сотиб олинган мулк, нақд пул маблағлари ва заргарлик буюмлари

Банк томонидан тақдим этилаётган мазкур инновацион кредит маҳсулотлари ҳозирги пайтда кичик бизнес субъектлари фаолиятини янада кенгайтириш, фаолият

қўламини ошириш, қўшимча ишлаб чиқариш ташкил этиш, янги маҳсулотлар ишлаб чиқаришни рағбатлантиради.

⁶ <https://ipakyulibank.uz> "Ипак Йўли" АИТБ маълумотлари асосида муаллиф томонидан тузилди.

BUSINESS EXPRESS кредит маҳсулотининг афзаллиги кредит учун олинган маблағларни ўз хоҳиш истагингизга кўра исталган мақсадда фойдаланиш имконияти мавжудлигидадир. Ушбу кредит маҳсулоти тадбиркорлик субъектлари бизнес юритиш жараёнида пул маблағлари етишмовчигини қоплаш учун мўлжалланган бўлиб, кредит ажратилишида тадбиркор хоҳлаган мақсад учун сарфлаши мумкин. Яъни фаолият билан боғлиқ барча харажатлар учун ишлатиши мумкин.

ISHONCH кредит маҳсулотининг ўзига хос афзалликлари қуйидагилардан иборат: «Ипак йўли Банки» АИТБ филиалида асосий ҳисоб рақамининг мавжудлиги, сўнгги 6 ой мобайнида ҳисоб рақамига узлуксиз равишда савдо тушумлари кириб турганлиги, 2-картотека бўйича (файллар шкафи) қарздорлик йўқлиги, таҳлил банк томонидан тасдиқланган усуллардан (тадбиркорнинг фаолият тури ўрганилади, қолдиқдаги маҳсулотлар, савдо айланмаси) келиб чиққан ҳолда амалга оширилади. Яна асосий шартларидан бири шуки, бунда мижоз ижобий кредит тарихига эга бўлиши лозим.

Кичик бизнесни ривожлантириш учун кредитнинг афзалликлари қуйидагилардан иборат:

аризани кўриб чиқиш муддати 5 кунгача.

исталган бизнес мақсадларни амалга ошириш учун шартномаларни йўлга қўйиш имконияти;

узоқ муддатга кредит олиш, харид қилиб олинган мол-мулкни гаров эвазига таъминлаш имконияти;

харид қилиб олинган мол-мулкни гаров эвазига таъминлаш имконияти;

асосий қарзни тўлаш учун 3 ойгача имтиёзли даврни тақдим этиш имконияти мавжудлигидир.

Express Auto кредит маҳсулоти юридик шахслар ва яқка тартибдаги тадбиркорлар учун мўлжалланган бўлиб, автотранспорт воситаси умумий қийматининг 36 фоизи миқдоридаги дастлабки тўлов бошқа исталган турдаги гаров таъминотига алмаштирилиши мумкин. Бунда аризани кўриб чиқиш муддати 3 кунгача бўлиб, узоқ муддатга кредит олиш имконияти ҳам мавжуд.

Бизнесга кўмак номли кредит маҳсулотида кредит учун олинган маблағларни ўз хоҳиш истагига кўра исталган мақсадда фойдаланиш имконияти мавжуд бўлиб, бунда аризани кўриб чиқиш муддати 3 кунни ташкил этади. Ушбу кредит маҳсулоти нақд кўринишда тақдим этилиши билан алоҳида ажралиб туради.

Олиб борилган тадқиқот ишининг амалий ва таҳлилий натижаларига асосланиб иккинчи боби юзасидан қуйидаги илмий хулосалар шакллантирилди:

Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни кредитлаш ҳажмини ошириш, кредитлаш шартларини осонлаштириш ва қулайлигини ошириш, уларга банк хизматларидан фойдаланиш соҳасида қўшимча имтиёз ва имкониятлар яратиш бўйича чора-тадбирлар амалга оширилиб келинмоқда.

Мамлакат ялпи ички маҳсулотида кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг улуши сўнгги 10 йилда 55 фоиздан ортиқ бўлаётганлиги аниқланди. Ушбу ҳолат ривожланган давлатлардан анча паст эканлигини кўрсатади. АҚШ, ЕИ ҳамда Осиёнинг айрим ривожланган давлатларида иш билан бандликнинг 90 фоизидан ортиғи, ЯИМдаги улушининг 80 фоиздан ортиғи

айнан кичик бизнес субъектлари хиссасига тўғри келмоқда.

Мамлакатимизда жаҳон бозорида маҳаллий маҳсулотларнинг рақобатбардошлигини ошириш ва шу орқали мамлакатнинг экспорт ҳамда янги бозорларга кириб бориш имкониятини кенгайтириш мақсадида экспортёр корхоналарни қўллаб-қувватлаш учун банклар томонидан экспортёр корхоналар билан манзилли ишлаш тизими йўлга қўйилди. Кичик бизнес субъектларини кредитлашни инновациялар асосида

такомиллаштиришда хорижий кредит линияларининг ўрни муҳим ҳисобланади. 2021 йилда хорижий кредит линиялари маблағлари ҳисобидан тадбиркорлик субъектларининг қарийб 13,6 мингта лойиҳасини молиялаштириш учун 2,2 млрд. АҚШ доллари миқдорида, жумладан, тўғридан-тўғри (давлат кафолатисиз) жалб қилинган маблағлар ҳисобидан 14 мингтадан ортиқ лойиҳаларга 1,9 млрд. АҚШ доллари (86 фоиз) миқдорида кредитлар йўналтирилган.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Шумпетер Ш. Теория экономического развития. М.: Изд-во Прогресс, 1982
2. Фатхутдинов Р.А. Инновационный менеджмент. / Спб: Питер, 2008
3. Пригожин А.И. Нововведения: стимулы и препятствия (социальные проблемы инноватики). -М.: Политиздат, 1989
4. Уткин А. Морозова Г.И. и другие. Инновационный менеджмент. М. Акалис. 1996
5. Маркова В.Д., Кузнецова С.А. Стратегический менеджмент: понятия, концепции, инструменты принятия решений: справочное пособие. - Новосибирск: [Изд-во ИГУ], 2010. - 323 с
6. Гурьянов С.А. Маркетинг банковских услуг / Под общей редакцией д. э. н., профессора Томилова В. В. - М.: Юрайт - Издат, 2005. - 320с.
7. Масленченков Ю.С., Тавасиев А.М., Эриашвили Н.Д. Расчетные инкассовые услуги банка: Учеб, пособие для вузов. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, Элит-2001
8. Лаврушин О.И. Афанасьева О.Н. Корниенко С.Л. Банковское дело: современная система кредитования: учебное пособие / Под ред. Проф. О. И. Лаврушина - 3-е изд доп, КноРус, 2009
9. Ўлмасов А., Ваҳобов А. Иқтисодиёт назарияси. Дарслик. – Т.: Иқтисод молия, 2014.,- 460 б.;
10. Холмаматов Ф.К. Тижорат банкларининг кредитлаш амалиёти: муаммолар ва уларни ҳал қилиш йўллари. Монография. Тошкент: ТМИ, "IQTISOD-MOLIYA", 2021 йил. – 162 бет